

APPENDIX.

ADMONITIO IN TRACTATUM SEQUEMTEM.

Appendix tomi tertii Vallarsianæ editionis, præter tractatum sequentem in Lamentationes Jeremiæ, in Job Commentarios dubiæ fidei continebat. Sed quemadmodum Italicus editor hos commentarios ibi collocarat ut nimiam voluminis exilitatem effugeret: sic nos, lectori ab incommoda voluminis amplitudine præcæventes, ad totum sequentem eos rejecimus. Cæterum rationi savebit transpositio.

Quod vero spectat ad Commentariolum in Lamentationes, loquatur editor. Porro, inquit, tractatum in Lamentationes Jeremiæ Erasmus in priore sua editione recensuerat inter gnesia cum reliquis tribus libris. Edoctus est postmodum esse istud operis aut certe videri Bedæ, cujus hoc præcipuum fuit studium ut ex Veterum libris contexeret suorum commentariorum veluti centones, in quibus quædam reperias de aliorum monumentis ad verbum descripta.

IN LAMENTATIONES JEREMIÆ.

Et factum est postquam in captivitate ductus est Israel, et Jerusalem deserta est, sedii Jeremias flens, et planxit lamentationem hanc in Jerusalem, et dixit: Aleph. Quomodo sedet sola civitas plena populo. Sicut inter omnia cantica veteris et novi Testamenti, primatum tenet Canticum quod Salomon cecinit in persona Christi et Ecclesiæ, in tantum ut præ magnitudine sui Canticum Cantuicorum appelletur: ita inter omnia lamenta veteris et novi Testamenti Lamentationes Jeremiæ primatum possident, in tantum ut recte possint Lamentationes Lamentationum appellari. Sciendum denique est has Lamentationes, quas Græci Threnos vocant, ratione metri apud Hebræos compositas esse: et in principio omnium sententiarum, alphabeti series distincta est per ordinem; sed interpros qui transtulit eas de Hebræo in Latinum, noluit moras innoctere, ut hoc observaret, sed tantummodo elementa litterarum in principio posuit, quia sensus sententiæ ex interpretatione litterarum pendet. Sed etiam hoc sciendum quia possunt hæc lamenta historialiter referri ad plebem Israeliicam, spiritualiter vero, etiam ad litteram, et ad sanctam Ecclesiam quæ est civitas, et plebs Dei, et moraliter ad unamquamque animam.

Aleph. Aleph interpretatur doctrina. Doctrina vera est cognitio sanctæ Trinitatis, et ut cognoscat homo cremenentum et incrementum sui, hoc est, in quibus rebus possit crescere, et in quibus decrescere. Sed quia Judæi istam cognitionem licet haberent, non observaverunt: idcirco sedit tunc, et sedit modo ipsa plebs sola. Quomodo ergo sedebat sola civitas, si plena erat populo? Dupliciter potest solvi: sedebat tunc sola, quæ quondam plena fuerat populo temporibus David et Salomonis. Vel sedebat plena populo ipsa civitas, id est, illa plebs, quia maximus erat ibi numerus hominum; sed sola erat a Dei auxilio. Et est metonymicos intelligendum, ut per civitatem intelligatur populus in captivitate positus. Facta est quasi vidua domina gentium, id est, Jerusalem, quæ multis gentibus quondam dominata fuerat, quando habebat virum Dominum omnipotentem, ducta in captivitatem quasi vidua fuit. Sed non fuit

A vidua ex toto, sed quasi vidua: quia vir suus miseratus est ejus, et post septuaginta annos conjunxit illam sibi princeps provinciarum, subavitur illarum, quæ subjugaverant reges Israel, facta est sub tributo, Chaldæorum. Similiter sancta Ecclesia, et anima quælibet plerumque propter vitia sua, sedit sola destituta auxilio Dei, et ducitur a diabolo in confessionem peccatorum, et efficitur desolata a viro suo, quæ domina erat gentium plurimarum. Et quæ fuit princeps multarum provinciarum in apostolis, de quibus Psalmista dicit: Constitues eos principes super omnem terram, redigitur sub tributum diaboli, serviendo vitiiis.

Beth. Beth interpretatur domus. Significat illam domum, hoc est, plebem Israeliicam, quam alloquitur Isaias propheta, inquiens: Domus Jacob, venite, et ambulemus in lumine Domini. Ista domus Israeliici populi plorans ploravit in nocte, dum duceretur in captivitatem: et lacrymæ ejus in axillis ejus. Quantum ad litteram pertinet, Ideo in nocte plorabat, quia non audebat in die propter dominos suos, sed in nocte se consolabatur plorando. Quantum vero ad altitrem intelligentiam pertinet, in nocte plorabat, id est, in captivitate et tribulatione. Et quod bis dixit: plorans ploravit, augmentum præstat repetitio verbi. Lacrymæ ejus in maxillis ejus, id est, in principibus ejus; licet enim omnes plorarent, tamen illi maxime qui scientiam habebant. Ideo autem principes et sapientiores per maxillas intelliguntur, qui sicuti a maxillis cibus in corpus deducitur: ita et ab illis doctrina descendere debuerat in populum. Non est qui consoletur eam ex omnibus charis ejus: ex prophetis videlicet, Regibus et sacerdotibus, post Domini ascensionem. Hæc verba propria ad ultimam vastationem pertinent, post quam non habuerunt ullam principem. Nam in Babylonice captivitate habuerant Danielum et socios ejus, Eschiratem et alios multos. Omnes amici ejus, id est, reges gentium, spreverunt eam, sive pro nihilo reputaverunt, et facti sunt ei inimici. Si vero ad Ecclesiam referimus, omnes angeli sancti amici ejus, pro nihilo deputabant eam, videntes eam a Creatore suo esse dejectam: et vi-

dentur ei esse inimici, dum solitum auxilium ab ea subtrahunt.

Gimel. Gimel interpretatur plenitudo. Ista est plenitudo peccatorum, de qua dixit Dominus Judæis : *Implete mensuram patrum vestrorum*, hoc est, quod illi nimis fecerunt peccando, vos adimplete. Et in Genesi : *Nondum enim*, inquit, *impleta sunt peccata Amorrhæorum*. Quia ergo Juda istam plenitudinem peccatorum habuit, *migravit de terra sua propter afflictionem*, qua affligebatur a Chaldæis tunc temporis, et postea a Romanis : *Et propter multitudinem servitutis*, qua servivit diabolo, *habitavit inter gentes, nec invenit requiem*. Omnes persecutores ejus, Chaldæi scilicet et Romani, *apprehenderunt eam inter angustias*. Similiter potest referri ad sanctam Ecclesiam, quæ sæpe propter peccata affligitur a paganis, ab hæreticis, et plerumque captivatur tam ab hostibus, quam a demonibus.

Deleth. Deleth sonat in Latina lingua ^a *tabulatum*. Et cujus rei tabulatam? Domus Domini; domus siquidem Domini tabulata habet ex lignis imputribilibus. *Via Sion lugent*, eo quod non sit qui veniat ad solemnitatem. Quomodo possunt via lugere? translativè dictum est. *Via*, inquit, *Sion lugent*, hoc est illi quoniam soliti erant in præcipuis festivitatis tendere gressus per vias Jerusalem ad domum Domini constructam ex tabulatis, positi in captivitate lugent, id est, transeuntes, illorum vultus erit qui veniat ad solemnitatem Domini. Vel aliter: *Via Sion lugent*, id est, transeuntes per se provocant ad luctum. Spiritualiter vero per vias Sion debemus intelligere principes qui in subsequentibus designantur per portas et sacerdotes; principes enim et sacerdotes, qui debuerant populo ducatum præbere, et portas viæ suæ prædicationis aperire, positi in captivitate lugebant, quia destructi et desolati erant. *Virgines ejus squalidæ, et ipsa Sion oppressa est amaritudine*. Non virgines solummodo corpore squalidæ, id est, sordidæ effectæ sunt, quæ antea erant speciosissimæ; sed virgines mente, quæ integritatem fidei habebant, ut Daniel scilicet ejus squalidi erant præ nimia captivitate. Vel qui debuerant esse virgines, integritatem fidei habendo, sordibus peccatorum squalidi effecti sunt. Hæc omnia ad Ecclesiam similiter possunt referri, cujus viæ et portæ sunt prædicatores prælati.

He. He interpretatur ista; et est sensus: Ista quæ hic scribuntur, a Domino prædicta sunt in Deuteronomio, quando præcepit Moysi scribere maledictiones et benedictiones: *Si*, inquit, *non custodieris mandata mea, tradam te hostibus tuis, erisque tu in cauda, et inimici tui in capite*. Tamen non ideo hæc venerunt, quia a Domino prædicta sunt: sed quia ventura erant, ab illo prædicta sunt: et quia illi peccaverunt, idcirco hæc venerunt: *Facti sunt hostes ejus in capite, inimici ejus locupletati sunt*, id est, divites facti sunt divitiis illius: *quia Dominus locutus est super eam*, sicut paulo supra diximus, quæ antea erat in capite domina aliarum gentium, facta est ancilla et tributaria. Cætera quæ sequuntur pertinentia ad sensum hujus litteræ, sufficienter patent.

Vau. Vau interpretatur et, quod est copulativa conjunctio eunjunctio præcedentia subsequentibus; ac si diceret aliis verbis: *Et quia peccaverunt, egressus est a filia Sion omnis decor ejus*. Quis erat decor ejus? Reges et principes ejus, sacerdotes et prophetae, altare aureum, et templum magnificentum, civitas et omnia ornamenta ejus. Ista omnia egressa sunt a filia Sion, quando Sedecias cæcatus ductus est in Babylonem in cavea ut leones, principes ejus intercepti, altare contractum, templum ejus *inconfectum*, civitas destructa, vasa aurea et argentea in Babylonem ducta. *Facti sunt principes ejus velut arietes non invenientes pascua*, quando oppressi sunt obsidione a Chaldæis per spatium unius anni et di-

midii. *Et abierunt ab eoque fortitudine ante faciem subsequentis*, scilicet hostis, quia nullus illorum potuit resistere Chaldæis. Similiter possunt referri ad extremam captivitatem et ad Ecclesiam, tam historialiter quam spiritualiter, cujus principes sæpe quærant pascua verbi Dei, sed non inventiunt, quia Dominus misit famem in terram.

Zai. Zai interpretatur hæc, et est sensus: Hæc vindicta omnipotentis Dei super Jerusalem, ut caderet in manu hostili. Itaque hoc modo constructio est hujus sententiæ: *Dum caderet Jerusalem, et populus ejus in manu hostili, recordata est dierum afflictionis suæ*, qua affligebatur: *et recordata est prævaricationis suæ*, scilicet mandatorum Dei, cognoscens quia propter peccata sua talia patiebatur. *Et recordata est omnium desiderabilia suorum*, id est, omnium honorum, quæ habuerat a diebus antiquis, ex quo de Ægypto egressa est. *Viderunt eam hostes*, Chaldæi, *et deriserunt sabbata ejus*, quæ volebat observare in captivitate, sicuti modo deridentur Judæi a Christianis. Jerusalem quæ interpretatur, *visio pacis*, sanctam Ecclesiam significat, quæ dum traditur in manibus hæreticorum et paganorum, recordatur prævaricationis mandatorum Dei; cujus sabbata, id est, otium ab omnibus operibus, hostes ejus, maligni videlicet spiritus, derident; quia postquam sua suggestione nos decipiunt, et faciunt quiescere a bono opere, insultant nobis, et derident nos.

Helh. Helh interpretatur vita; et pertinet interpretatio hujus elementi ad aliud quod in fine hujus sententiæ dicitur, *Ipsa autem gemens, et conversa retrorsum*. Conversa autem retrorsum in hoc loco in bonam partem accipio; idcirco etenim Deus inducit afflictionem super quemlibet hominem, ut convertatur ab errore, et vivat: et qui corruit in mortem propter peccatum, convertatur de vitis ad virtutes, et per lamentum ac gemitus redeat ad vitam æternam.

Teth. Teth interpretatur bonum. Cujus verbi interpretatio ad finem similiter sententiæ spiritualiter refertur, ubi dicitur: *Vide, Domine, afflictionem meam; bonum est enim si quando, vel generaliter Ecclesia sancta, vel spiritualiter unquamque anima cognoscens reatum suum, convertatur ad Dei elementiam et dicat: Vide, Domine, afflictionem meam, et miserere mei, quoniam erectus est inimicus meus, diabolus, in superbiam contra me. Sordes Jerusalem in pedibus ejus*, id est, in illis a quibus debuerat portari. *Nec recordata est finis sui*, id est, malorum illorum quæ poterant ei evenire instante fine mortis, vel etiam Christo adveniente in mundum: non est recordata Christi qui est initium et finis, *Deposita est vehementer, de solio regni et sacerdotii; non habens consolatorem*. Spiritum sanctum qui dicitur Paracletus, id est, consolator.

Ioth. Ioth sonat principium in Latina lingua. Quæ hinc sequuntur principia sunt malorum vel Jerusalem, vel Ecclesiæ, vel unicuique animæ. Principium ergo ruinæ Jerusalem istud fuit, quia *misit hostis, Nabuchodonosor, vel Romanorum exercitus, manum suam, et tulit omnia desiderabilia ejus*, hoc est, regnum, sacerdotium, templum et civitatem. Spiritualiter hostis noster diabolus est, qui quando mittit manum suam, hoc est, operationem et suggestionem malignam, auferi virtutes, bonaque opera, quæ designantur per desiderabilia Jerusalem, et insuper in Babylonem, id est, in confusionem ducit nos; quod tunc pertulit Israel, vel quotidie patitur Ecclesia, vel unquamque anima.

Caph. Caph interpretatur manus. Manus, id est, *operatio Dei*, reddens illi qualia merentur. *Omnis populus ejus gemens et quærens panem*. Quia ergo manus Domini percussit populum, ideo gemebat et lugebat, dum duceretur in captivitatem.

Lamed. Lamed interpretatur disciplina cordis. Dis-

^a Vocum similitudine tabularum et tabulatum deceptus est Auctor. Vide not. ad Hieron. epist. 30, n. 5.

ciplina cordis est, quando homo intelligit malum suum, et de malo ad bonum convertitur, et justum omnipotentis Dei judicium aliis prædicat, sicut Jerusalem quæ dicebat: *O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus; quoniam vindemiavit me per Chaldæos et per Romanos ducendo in captivitatem, qui quondam plantaverat in terra repromissionis. Et hoc fecit sicut locutus est, per servos suos prophetas, in die furoris sui, hoc est, in die vindictæ.*

Mem. Mem interpretatur ex ipsis. Quid ex ipsis? ex ipsis Judæis, qui perierant per infidelitatem, fuerunt apostoli, quos modo appellat Ecclesia ossa, quia fuerunt fortissimi ad toleranda adversa; et sicut corpus sustentatur ab ossibus, ita Ecclesia illorum exemplis, et fide, et doctrina. Super illos ergo misit ignem de cælo, quando die Pentecostes Spiritus sanctus in linguis igneis super eos descendit. *Expandit rete*, mandatorum suorum, *pedibus meis*; *convertit me retrorsum*, hoc est, de vitiis ad virtutes, ne pergerem secundum opera carnis. *Posuit me desolatam*, a bonis temporalibus [Al. temporibus], vel a suo auxilio, et a sua præsentia, *tota die*, id est, toto tempore, *mærore confectam*. Ecce diximus secundum spiritualem intelligentiam, primum propter interpretationem litteræ, quæ proprie ad eundem sensum pertinet: videamus et ad litteram. Dicit ergo Jerusalem: *De excelso solio suo misit ignem*, tribulationis et captivitatis, *in ossibus meis*; *et erudit me*, per tribulationem, quæ nolui erudiri per pacem et suavitatem. Cætera patent in sensu.

Nun. Nun interpretatur sempiternum. Notandum quia ista, quæ in hac sententia dicuntur, proprie ad tempus ultimæ captivitatis pertinent. Id est, ad diem judicii, quando tradentur omnes reprobi pœnis sempiternis. *Vigilavit jugum*, vel damnatio, *iniquitatum mearum*, hoc est, tempus vindictæ advenit. *In manu ejus*, in potestate omnipotentis Dei coadunata sunt omnes iniquitates meæ, *et imposita collo meo*. Quis umquam vidit vigilare jugum? Per jugum, ut diximus, intelligitur vindicta et damnatio, quæ tunc vigilare dicitur, quando punit reos, dormire vero quando a flagello cessat.

Samech. Samech interpretatur adjutorium. Et quia adjutorium omnipotentis Dei recessit ab Jerusalem, *abstulit ipse Dominus omnes magnificos ejus de medio ejus*.

Ain. Ain interpretatur fons, vel oculus. Fons ergo lacrymarum est oculus: et quia Dominus torcular tribulationis siliæ Sion, idcirco propheta plorabat, et oculus ejus deducebat aquam lacrymarum.

Fe. Fe interpretatur oris, subauditur demonstratio. *Expandit Sion manus suas*. Per extensionem manuum debemus intelligere tribulationem maximam, quæ plerumque extensione manuum ostenditur; solent enim mulieres parturientes in nimia tribulatione et anxietate positæ, extendere manus, suspectam habentes mortem, quia volunt parere, et non possunt, et præ nimio dolore quod ore non valent exprimere, extensione manuum ostendunt. Sic et Jerusalem posita in maxima angustia, expandit manus suas, sed non fuit qui consolaretur eam.

Sude. Sade sonat justitiam: et justum, vel justitia est, ut homo in tribulatione constitutus, confiteatur vel justo judicio Dei talia se pati, et majoribus sup-

plicis dignum esse: quia prævaricator exstitit mandatorum Dei, dicens cum Jerusalem: *Justus est Dominus, quia os ejus ad iracundiam provocavi*.

Coph. Coph interpretatur vocatio. Allusit ergo propheta ad interpretationem litteræ, et dixit: *Vocavi amicos meos, et ipsi deceperunt me*, promittentes mihi pacem.

Res. Res interpretatur capitis, subauditur intellectus. Per caput ergo debemus intelligere principalitatem mentis ubi est intellectus; quia sicut a capite reguntur membra: ita a mente disponuntur voluntates et cogitationes. *Vide, Domine, quoniam tribulor, venter meus conturbatus est*. Quid per ventrem debeamus intelligere, idem propheta alibi ostendit dicens: *Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo, hoc est, sensus cordis mei conturbati sunt*.

Sen. Sen interpretatur dentium. Quid per dentes intelligere debemus? Dentes qui frangunt cibum et molunt, et a quibus in corpus traducitur, debemus intelligere doctores et prædicatores qui mandata Dei ruminant, et qui plangunt suos et aliorum reatus et casus. Ex quorum persona loquitur propheta dicens: *Audierunt inimici mei quia ingemisco: et lætati sunt, quoniam tu fecisti*, id est, tu permisisti, ut ego ingemiscerem, et illi exsultarent. Quod vero subjungit, *Adduxisti diem consolationis, et fient similes mei*, qui me affligerunt, ad tempus extremum referendum est, et est præteritum pro futuro positum. *Adduces*, inquit, *diem consolationis meæ*, et cætera quæ sequuntur. *Fient similes mei*, non in gloria, sed qualia mihi fecerunt, talia recipient. In hoc ergo fient mei similes, quia sicut ego fui mœrens et dolens, dum affligerer ab eis: ita et illi erunt dolentes et gementes positi in pœnis.

Tau. Tau interpretatur signa plurali numero. Judæi sicut habent viginti duas litteras, in quarum ordine ultima est tau: ita et viginti duos libros in quibus plena est cognitio sanctæ Trinitatis, quæ in viginti duobus libris consistit. Et quia mandata omnipotentis Dei, quæ in illis narrantur, observant, loquitur propheta dicens: *Ingrediatur omne malum eorum coram te, et vindemia illos, sicut vindemiasti me propter iniquitates meas*. Possumus et aliter dicere de interpretatione hujus litteræ. Volo noveritis, quia huc usque apud Samaritanos, tau littera similitudinem crucis habet, quamquam apud Hebræos corrupta sit; ideoque per tau, quod interpretatur signa, intelliguntur illi qui signaculum crucis Christi in fronte et in corde ferunt, et per fidem passionis Christi, credunt se salvari posse. Exposito unius alphabeti ordine, reliqui tres qui sequuntur, eodem sensu sunt intelligendi: ideoque dignum duximus non esse necessarium idipsum per singulos repetere.

Sed admoneo te, o lector, ut quamvis aliam interpretationem istarum litterarum in aliis locis reperias, non ideo ista abjicias, quia suis in locis propriam expositionem et sensum requirunt, ut conjungi possint sequentibus: sicut in Psalmis invenitur a diversis auctoribus esse expositum. Quadruplici ergo alphabeto composuit Jeremias Lamentationes suas, quia illos deplorabat qui ex quatuor elementis constantes, iram omnipotentis Dei contra se excitaverant, transgrediendo præcepta illius, et sequendo voluptatem carnis.